

ját készül ebben a formában kiegészíteni. Főleg könyvtárostanárok, tanszéki könyvtárosok, kettős funkciójú könyvtárak munkatársai választják ezt a képzési formát. Egyre többen jelentkeznek az asszisztens tanfolyamokra a megyei, illetve fővárosi munkaügyi központok közvetítésével munkanélküli fiatalok is. Ma már azonban csak akkor számíthatnak a munkaügyi központ anyagi támogatására, ha akkreditált intézményben végzik tanulmányaikat. Ez újabb kihívást jelent a képzőhelyek számára. Az intézményi akkreditáció előkészítése rengeteg időt és hatalmas energiákat igénylő munka, amely azonban várhatóan rövid időn belül megtérül. Az utóbbi időben ugyanis a felnőttképzéshez kapcsolódó pályázatok szinte kivétel nélkül csak az akkreditált intézményeket szólítják meg. Képzőhelyeink közül jelenleg a békéscsabai Békés Megyei Könyvtár és a kecskeméti Katona József Könyvtár rendelkezik intézményi akkreditációval, továbbá folyamatban van a debreceni Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár akkreditálása is.

Ezt a jubileumi jelentést a kezdetek, a múlt megidézése inspirálta. A múltat azonban legtöbbször a jövő teendőinek megfogalmazásához szoktuk segítségül hívni. E teendőket pedig a képzés folyamatos korszerűsítésében, tartalmi gazdagításában jelölhetjük meg. A szakma, főleg a gyakorló könyvtárosok visszajelzései, a tanfolyamra történő folyamatos jelentkezések megerősítenek bennünket abban, hogy őriznünk és gyarapítanunk kell azokat az értékeket, amelyeket a könyvtári szakemberképzésben ez a forma képvisel.

Papné Angyal Ágnes

Az iskolai könyvtárak szerepe az olvasóvá válás folyamatában

2000-ben, illetve 2003-ban készített kérdőíves felmérések alapján azt próbálom megvizsgálni (a lehetőségekhez mérten), mennyiben befolyásolhatja az iskolai könyvtár a gyerekek és a fiatalok olvasási szokásait. E célból különböző nevelési módszereket alkalmazó iskolák könyvtáraiba látogattam el.

Olvasási szokások változása

Olvasási szokásokról abban az esetben beszélhetünk, ha a rendszeresség megszakadása hiányérzetet kelt. Vitathatatlan tény, hogy a könyv szerepe nagy mértékben megváltozott napjainkra. Az azonban, hogy miképpen viszonyulunk a könyvhöz, az olvasáshoz főként gyermekkorban dől el. Nem szeretnék elkalandozni abban az irányban, miként befolyásolja az informatika a könyvolvasás sorsát, csupán néhány apró észrevételt tennék ezzel kapcsolatban. A számítógépek nagymérvű elterjedése eleinte a papíralapú információhordozók kiszorulását látottak alátámasztani, de később kiderült, hogy a különböző szövegszerkesztőkkel

előállított írások is mind-mind papírra kerülnek. Ebből következik, hogy a technikai átalakulás nem feltétlenül abból áll, hogy az egyik forma szükségszerűen felváltja a másikat, és feledtetni az előzőt. A lényeg sokkal inkább a szövegalkotás technikáján, illetve a szöveg hordozójának anyagán van, amely átalakulás minden eddiginél számottevőbb volt. Gondoljunk csak a kódexek, valamint a digitalizált szövegek merőben eltérő megjelenési formáira.

Az olvasástanítás módszertana

Az olvasóvá válás folyamata természetesen az olvasás elsajátításával kezdődik. Ennek ma már többféle módja lehetséges, amelyekhez különböző tankönyvsaládok állnak rendelkezésre. Már az 1978-as tanterv tervezési időszakában öt kísérleti programot kezdeményeztek az olvasástanítás korszerűsítésére. Módosították a hangoztató, elemző-összetevő módszer egyes elemeit. A különböző nézeteknek megfelelően az olvasástanítási módszereket három csoportba sorolhatjuk:

1. Szintetikus módszer, amely a betűk tanulásából indul ki, és összeolvasásuk által jut el a betű → szótag → szó → szöveg olvasásáig.
2. Globális módszer, ez a szavak optikai képéhez kapcsolja a jelentést. Ezután a szóképekből hangoztatás útján leválasztja a betűt, majd a már tanult betűket összerakja.
3. A két módszer különböző kombinációi, pl.: először tanulják a betűket, ezután térnek rá a szóképekre.

Az olvasástanításnak egyértelműen az a célja, hogy a tanulók (csak leckét kötelezően olvasó) passzív olvasóból aktív, műértő olvasókká váljanak. Ez akkor valósulhat meg, ha igazán értik, érzékelik a szavak értékét. Az olvasás igénye a kíváncsiságból fakad, ezért a legfőbb feladat: felkelteni a gyermek érdeklődését az olvasás, a könyvek iránt. Rá kell vezetni őket arra, hogy az új ismeretek birtokbavételének egyik lehetséges eszköze a könyv lehet. Az olvasásban elért sikerélmény újra olvasásra serkenthet.

Az iskolai könyvtárak szerepe

Az első lépések az osztálykönyvtárnál kezdődnek, amelyet saját könyvekből is ki lehet alakítani. Ezután személyes példaadással, majd taneszközként használva lehet a gyermekek kölvhöz való viszonyát befolyásolni, hiszen nyilvánvaló, hogy az a tanuló jut el az iskolai könyvtárba, aki szükségét érzi annak, hogy olvasson, könyvet kölcsönözzön. Az olvasási szokások kialakulásában viszont már a könyvtárosé a főszerep. Nyitottnak kell lennie a gyerekek problémái iránt. Élményeiket, esetleg kudarcaikat meghallgatva, újabb és újabb színvonalas olvasmányokat ajánlva célszerű őket rávezetni az olvasás élményére. Itt jegyzem meg, hogy sokkal szerencsésebb megoldásnak látszik olyan tanár alkalmazása, aki „csak” a könyvtárral foglalkozik, esetleg két szakos kollégájával szemben, aki ezt a tevékenységet csupán kiegészítésképpen, nagyon csekély nyitvatartási időben végzi. Elengedhetetlen azonban a szaktanár és a könyvtáros együttműködése. Kí-

vánatos az lenne, ha a tanárok könyvtárhasználati órák sorozatát terveznék meg a tanórákhoz kapcsolódva, esetleg egy-egy tananyag befejezésekként (tapasztalataim szerint ezen órák megtartása eléggé esetleges, sok esetben el is marad). Így a tanulók az egyszerűtől (osztálykönyvtár) az összetett (iskolai könyvtár) felé haladva jutnának el a könyvek birodalmába. A könyvek munkáltató használatára épülő tanórákat így lehetne az önálló ismeretszerzési készség szolgálatába állítani. Szükséges lenne, hogy valamennyi tantárgy oktatásának tervezésében megfogalmazódjék a könyvtárhasználatra való nevelés feladata. Fontos pedagógiai cél, hogy az olvasást ne csupán ismeretközvetítő tanulási tevékenységként kezeljük. A problémamegoldó olvasás abból áll, hogy a tanuló nemcsak az írásmű tartalmának egyszerű elemzésére törekszik, hanem a tanuláshoz kapcsolódó ismeretközlő irodalom használatát is megtanulja. Ennek megtanításában nagyon jó eredményt lehet elérni különböző olvasás programokkal:

- a tankönyv szövegét különböző szempontok szerint dolgozzák fel,
- egy-egy gondolat továbbvitele, átgondolása, új szempontok szerinti rendezése,
- egy-egy témához bibliográfia összeállítása.

E feladatok megoldásának azonban elengedhetetlen feltétele, hogy a könyvtárban minden megtalálható legyen, amire a tanulónak szüksége lehet, ugyanakkor a feladat megoldása kivitelezhető legyen. A könyvtár használatára, ezen belül a katalógus, a kézikönyvek megismerésére a könyvtárhasználati óra keretén belül kerülhet sor. Az olvasási szokások kialakulásában sarkalatos pontnak tartom a kötelező olvasmányok megválasztását. Egy-egy, az olvasó ízlésvilágával nem megegyező, rosszul megválasztott kötelezően elolvasandó könyv ronthatja a tanuló viszonyát az olvasáshoz. Előfordulhat, hogy e benyomásokot követően hosszú ideig elveszti érdeklődését a könyvek iránt. Természetesen a gyermek még nem tud eligazodni az olvasmányok, regények megválasztásának útvesztőiben, de mégis célravezetőbb kötelező olvasmányok helyett ajánlott irodalom felsorolása. Így a pedagógus által kiválasztott művek közül azt olvashatná el a tanuló, amelyikhez kedvet érez, amilyen megfelel az olvasói beállítottságának.

Az iskolai könyvtárak feladatai:

1. naprakész feldolgozottság, a művek életkori–tárgyi csoportosítása;
2. a könyv, szövegrész tantárgyhoz való kapcsolódásának megjelölése, ajánlása;
3. a könyvtári visszakereshetőség biztosítása;
4. könyvtári szolgálatok tervezése, alkalmazása.

E feladatok teljesítése azonban nem minden iskolai könyvtárban megoldható. Nehéz ilyen szolgáltatásokat elvárni ott, ahol a könyvtárban a tárgyi feltételek nem adóttak. Azonban a könyvek használatát, az olvasás megszerettetését mindenképpen elérendő célként kell kitűznünk magunk elé. Az iskolai könyvtárak nagy előnye a tanulók számára, hogy a kisebb térben könnyebb eligazodni, könnyebben megközelíthetőek, itt begyakorolhatják a többi könyvtárban betartandó szabályokat, vagyis megtanulhatják a könyvtárhasználatot. Így a későbbiekben, ha nagyobb könyvtárat keresnek fel, nem fog gondot okozni pl. a katalógushasználat stb.

Különböző iskolák, különböző könyvtárak

A vizsgálat során két hagyományos¹, egy Montessori- és egy Zsolnai-módszerrel oktató általános iskola könyvtárába látogattam el. Néhány alapvető különbséget fontosnak tartok kiemelni, hiszen a könyvtár mindenképpen az oktatási intézmény részét képezi, így annak nevelési elveivel összhangban kell működnie.

Zsolnai pedagógia alapelvei:

- A nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelés programja 13 éves kutatómunka eredménye.
- Alternatív tantervvé a 122/1984. (MŰV.K.16.) MM számú utasítás nyilvánította.
- A nevelési kísérletet 1971-ben indították Kaposváron. A kísérleti osztályba járó tanulók 80 százaléka hátrányos helyzetű volt. A tanulók felzárkóztatása mellett a tehetséggondozást tűzték ki célul, amelyet a képességfejlesztéssel kívántak megvalósítani.
- Az egyéni képességekhez tanári differenciálással, bontott csoportokba való oktatással igazodnak.
- A képesség- és tehetséggfejlesztés legfontosabb feltételének ítélik az egészséges életvitelre nevelést, az egészséges életmód kialakítását.
- A program önálló tanulásra, ismeretszerzésre ösztönzi a gyerekeket. Zsolnai az eddigi pedagóguscentrikus észjárással szembe helyezi a tanuló személyét, őt állítja a középpontba. A pedagógusszerep módosul, a tantárgyakban gondolkodó tanárok helyébe művelt, alkotó pedagógusok lépnek. A cél-tananyag és követelményrendszer alkotja a program tantervét, amely a tanítási programmal együtt adja a pedagógiai programot. A tanterv 6–10 éves diákoknak készült, és öt fő blokkból áll:
 - a szükségletek fejlesztése,
 - a képességek fejlesztése,
 - a pozitív viszonyulások megerősítése és kiépítése,
 - az énkép fejlesztése,
 - a világgkép fejlesztése.

Montessori pedagógia alapelvei:

- A mindennapi élet zavartalanságának feltételei, mások tiszteletben tartása, mások egyedi tulajdonságainak elfogadása.
- Nincs érdemjegy, rövid távú terveket is magába foglaló helyzetelemzés használatos.
- Az oktatási módszereket a gyermek személyisége, értelmi szintje, érdeklődése határozza meg.
- A gyerekek számára előkészített környezet azt kívánja szolgálni, hogy szabadon, tetszés szerint választhasson, pl. a nyitott polcon az eszközök között. Ez a választás szabadsága, amelynek során a gyermek újabb és újabb döntési helyzetbe kerül. Szabadon dönthet, amiért azonban a későbbiekben felelősséggel tartozik. Lényeges szempont még, hogy az életkorának megfelelően

1 Stromfeld Aurél és Fekete István Általános Iskola

minél több feladatot vállaljon a gyerek. Ebben a pedagógusnak csak közvetítőként kell szolgálnia a tananyag és a gyermek között. A tanuláshoz szükséges időt minden gyermek maga határozza meg, csak a minimális feladatmennyiség előírt.

- A követelményeket tematikus egységek formájában műveltségterületenként határozzák meg, azt a szintet megjelölve, ami után a gyermek tovább haladhat tanulmányaiban.
- A követelményszintek különböző időintervallumokban valósulhatnak meg, a gyermek fejlődési ütemének megfelelően.
- Az iskolában nincs osztályismétlés az esetleg lemaradó diákokra külön gondot fordítanak.

A kérdőívet 242, 12–18 éves tanuló töltötte ki. A válaszokat kiértékelve és százalékban kifejezve a következő táblázatokban szemléltetjük:

„Mióta jársz könyvtárba?”

Iskola megnevezése	Kevesebb, mint egy éve	Több, mint egy éve	Nem jár
Stromfeld A.	7%	36%	57%
Fekete I.	16%	43%	42%
Montessori	17%	50%	33%
Zsolnai	15%	41%	41%

„Miért szeretsz könyvtárba járni?”

Válaszlehetőségek: a: mert szeretem a könyveket; b: mert szeretem a könyvtár hangulatát; c: mert otthon nem tudok nyugodtan olvasni; d: mert itt találkozhatok a barátaimmal; e: mert új könyveket kölcsönözhetek.

Iskola	a	b	c	d	e
Stromfeld A.	14%	9%	0%	21%	45%
Fekete I.	29%	17%	2%	14%	42%
Montessori	29%	17%	4%	8%	58%
Zsolnai	48%	20%	2%	8%	52%

„Milyen típusú könyveket szeretsz?”

Válaszlehetőségek: a: szépirodalom; b: mesekönyv; c: állatos könyvek; d: történelmi olvasmányok; e: ifjúsági regények; f: képes szórakoztató könyvek; g: egyéb ismeretközlő könyvek.

Iskola	a	b	c	d	e	f	g
Stromfeld A.	9%	2%	21%	29%	36%	25%	21%
Fekete I.	12%	2%	29%	30%	47%	24%	46%

Iskola	a	b	c	d	e	f	g
Montessori	33%	8%	29%	21%	42%	37%	9%
Zsolnai	34%	5%	43%	33%	44%	23%	21%

„Mivel töltöd legszívesebben szabadidődöt?”

Válaszlehetőségek: a: tévé, videó; b: számítógép; c: könyvolvasás; d: kirándulás; e: sportolás; f: zenehallgatás; g: egyéb.

Iskola	a	b	c	d	e	f	g
Stromfeld A.	71%	55%	25%	14%	55%	75%	31%
Fekete I.	63%	34%	25%	23%	46%	66%	59%
Montessori	42%	58%	25%	37%	71%	58%	17%
Zsolnai	70%	43%	33%	33%	52%	66%	37%

A kérdésekre adott válaszokat feldolgozva a következő különbségeket tartom fontosnak kiemelni:

- Legtöbben a Montessori iskolába járó tanulók látogatják az iskolai könyvtárat, a legkevesebben a Stromfeld iskola tanulói.
- Legtöbben azért szeretnek könyvtárba járni „mert szeretik a könyveket”, ezt a választ a Zsolnai iskolába járó gyerekek közül adták a legtöbben, a legkevesebben a Stromfeld iskolába járó társaik.
- Ízléstípusonként is jelentős az eltérés a különböző iskolák tanulói között. A szépirodalmi könyveket legjobban a Zsolnai iskolába járó gyerekek szeretik, legkevésbé a Stromfeld iskola tanulói.
- Legtöbb gyerek (a Montessori iskola diákjait kivéve) televíziózással tölti legszívesebben szabadidejét, a legkevesebben válaszolták, hogy a könyvolvasást tartják a legjobb időtöltésnek.

A különbségek is mutatják, hogy a nevelési módszerek különbözősége maga után vonja a könyvtárhasználati szokások különbözőségét is. Ez, úgy tűnik fel, egyenes arányban van e különbség mértékével, hiszen a legszembetűnőbb az eltérés a hagyományos (Stromfeld) és a Montessori iskola tanulóinak válaszai között. Ahogyan a könyvtár működése is jelentős mértékben eltér ez utóbbi iskola esetében. A két hagyományos tantervvel oktató iskola könyvtárának működése nagyon hasonló. A tananyag elsajátításához, valamint mélyebb tanulmányozásához szükséges ismeretterjesztő művek, kötelező olvasmányok, kézikönyvek kötetei találhatóak mindkét könyvtárban. Lehetőség van továbbá videofilmek megtekintésére is. A könyvkölcsönzés meghatározott nyitvatartási időben történik (beleértve a Zsolnai iskolát is), hiszen mindhárom esetben többszörös tanárok látják el a könyvtárosi teendőket. Könyvtári órákra előre egyeztetett időpontban kerülhet sor.

A Zsolnai módszerrel tanító iskola könyvtára főként felszereltség tekintetében tér el az előzőektől. Gondolok itt a tanulók által is használható számítógépekre, folyóiratokra, a könyvek mennyiségére. Ebben az iskolában a tananyag szerves részét képezi az olvasás tantárgy keretén belül a könyvtárhasználati óra. Ezeket az

órákat valóban meg is tartják, és a megadott anyagrészt el is sajátítják a tanulók. Már első év második félévétől kezdődően heti rendszerességgel könyvtárhasználati órákon vesznek részt. Fokozatosan bővülő ismereteket szereznek nemcsak a könyvek, hanem a könyvtárak használatáról is. Így számukra a könyvtárlátogatás megszokott tevékenység, amelynek során nemcsak látogatják, hanem használják is a könyvtárat.

A fent említett három iskolától merőben eltérően működik a Montessori iskola könyvtára. Ebben az iskolában a könyvtár központi helyen van. Innen nyílnak a tantermek és minden más helyiség. Így a tanulóknak természetes közeg a könyvtár, akarva-akaratlanul is meg kell fordulniuk itt nap mint nap. A könyvek szabadpolcokon vannak, bármikor levehetőek és használhatóak. Az iskolákban tett látogatásaim során én nem láttam olvasni gyereket, de a magyar tanár elmondása alapján (külön könyvtáros nincs) a célnak megfelelően használják a könyvtárat. Sok olyan feladatot kapnak, amelyek megoldásához valóban olvasni kell. Jó megoldásnak látszik, hogy a könyvtár rendjéért ők maguk felelősek, így mindenki kapcsolatba kerül a könyvvel, ha máskor nem is, akkor, amikor a helyére teszi. Nem kell továbbá a könyvtáros munkaidejéhez alkalmazkodniuk, bármikor használhatják a könyvtárat. Még a hagyományos iskolák tanulói esetleg el sem jutnak a könyvtárig², addig ez utóbbi iskolában ez elképzelhetetlen, éppen a helyi adottságok következtében.

Következtetések

Leszögezhetjük, hogy az iskolai könyvtárakra jelentős szerep hárul az olvasás, a könyv megszerettetésének folyamatában. Bár a könyvtárak közötti különbség esetenként igen nagy, a cél azonban egy: a felnövekvő nemzedéknek átadni az olvasás élményét, amely semmi mással nem pótolható vagy helyettesíthető.

Felhasznált irodalom

- Arató Ferenc: Az olvasás pedagógiája. Bp., Akadémiai K., 1991.
Halász László (szerk.): Vége a Gutenberg galaxisnak?. Bp., Gondolat K., 1985.
Kurucz Rózsa: Montessori pedagógia. Veszprém, Nodus, 1995.
Pukánszky Béla, Zsolnai Anikó (szerk.): Pedagógiák az ezredfordulón. Bp., Eötvös József K., 1998.
Sípos Lajos (szerk.): Irodalomtanítás I. Bp., Tankönyvkiadó, 1994.

Kelemenné Farkas Zsuzsa

² Megjegyzem, a Fekete István Általános Iskola könyvtára külön épületben működik.

Az enyingi Vas Gereben Városi Könyvtár állományalakítási gyakorlata*

Mivel egy könyvtár funkcióit, állományalakítási stratégiáját – és ezzel összefüggésben gyűjtőkörét is – meghatározza az a környezet, az a társadalmi közeg, amelyben működik, néhány szót szólnék Enyingről, amely a megye kevésbé ismert települései közé tartozik.

Fejér megye déli peremén helyezkedik el a közel 7200 lakosú Enying. Az 1992-ben várossá lett település a Mezőföldi Kistérség központja, és bár központi szerepet tölt be az egészségügy, az oktatás és a kultúra területén, külső megjelenésében, infrastruktúrájában és intézményrendszerében még ma sem igazán város. A várossá válás óta az egyetlen változás, ami pozitív irányba hat, hogy 1996-ban az általános iskola keretein belül működő levelező gimnázium nappali tagozatos képzéssel bővült. (Tizenhét év után indult újra a nappali tagozatos középfokú oktatás.) A fejlődés következő állomása a gimnázium önállóvá válása és új épületbe költözése volt 2000-ben. A gimnázium mellett két általános iskola működik a városban. Mindhárom oktatási intézmény birtokol könyvgyűjteményt, de egyik sem feltárt, nem rendelkezik megfelelő könyvtári helyiséggel. Hasonló a helyzet a rendelőintézet orvosi könyvtárával is. Mivel a városban egyetlen munkahelyi, intézményi és iskolai könyvtár sem működik maradéktalanul rendeltetésszerűen, minden felmerülő igény kielégítése a városi könyvtár feladata.

Városunk rövid bemutatása után néhány szóban – távirati stílusban – szeretném ismertetni a legfontosabb tudnivalókat intézményünkről. A könyvtár a város központjában, az iskolák közelében helyezkedik el. A felnőtt- és a gyermekkönyvtár egy épületben működik, de fizikailag teljesen elkülönülten. A felnőttek a hét hat napján, a gyermekek a hét öt napján vehetik igénybe a könyvtár szolgáltatásait. Három 8 órás és egy 4 órás munkaidejű könyvtáros látja el a feladatokat.

A központi könyvtár két fiókkönyvtárt működtet. Mind a leshegyi, mind a balatonbozsoki településrész könyvtára hetente egyszer tart nyitva. Az utóbbi néhány hónapja szünetel, jelenleg folynak a tárgyalások további sorsáról.

A Vas Gereben Könyvtár – a dunaujvárosi könyvtárhoz hasonlóan – fiatal könyvtár, 1953-ban alapították, így állományában nincsenek muzeális értékű, régi könyvek, elsősorban az utóbbi ötven év könyvtermését öleli fel a gyűjtemény, amely közel 38 000 állományegységet tartalmaz. Az állomány java része könyv (kb. 36 000 kötet), de vannak hanglemezeink, hangszalagjaink a korábbi időkből, videofilmek, audiocédéék, CD-ROM-ok, sőt az utóbbi két évben DVD-ket is vásároltunk.

* Elhangzott a Fejér megyei könyvtárosok székesfehérvári továbbképzésén 2004. december 6-án.

A szakirodalom szerint az állomány ajánlott megoszlása a közművelődési könyvtárakban 40 százalék szépirodalom és 60 százalék ismeretterjesztő és szakirodalom. Ez az arány könyvtárunkban 1995-ben éppen fordított volt, a tudatos gyarapítás eredményeként ma kb. 50-50 százalékos.

Az éves gyarapodás az utóbbi évtizedben 1200–1400 állományegység között mozgott. Mindvégig törekedtünk az előbb említett aránytalanság csökkentésére, valamint a különböző dokumentumtípusok megfelelő hányadának kialakítására.

A könyvtárba évente 50-55-féle folyóirat jár, és általában 2–4 folyóiratot fizetünk elő dupla példányban. Ez a mennyiség messze elmarad az elvárhatótól éppúgy, mint az olvasói igényektől, de sajnos, anyagi lehetőségeink korlátozottak. A napi- és hetilapokat a postán fizetjük elő, hisz ezeknél lényeges, hogy mielőbb az olvasókhoz jussanak, a folyóiratokat a KELLŐ-nál rendeljük.

A '90-es évek második felében a forgalmi adatok évről évre ugrásszerűen nőttek. A növekedés üteme az utóbbi években ugyan mérséklődött, de továbbra is folyamatos, kiegyensúlyozott. Ahhoz, hogy a növekedés ne torpanjon meg, körültekintő állományalakításra van szükség.

Mint tudjuk, az állományalakítás két egymással ellentétes folyamat tervszerű, tudatos, szakszerű és folyamatos elvégzését jelenti: egyrészt az állomány fejlesztését, kiegészítését (gyarapítás), másrészt a kivonást, bizonyos dokumentumok selejtezését (apasztás). Mindkét folyamatról sokat hallottunk, ezért a felesleges ismételtek elkerülése érdekében a továbbiakban csak azokról a dolgokról ejtenék szót, amelyeket a mi könyvtárunk másként csinál, mint a megyei könyvtár, illetve a dunaújvárosi könyvtár, valamint azokról a részfolyamatokról, amelyek más hangsúlyt kapnak nálunk, mint az említett könyvtárakban.

Az állománygyarapítás formái közül az enyingi könyvtárban kettő jellemző: az ajándék (5–10 százalék) és a vétel (90–95 százalék). Ajándékot általában alapítványoktól, egyes szerzők magánkiadásaiból, a NKÖM-től, a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtártól, különböző könyvkiadóktól és könyvterjesztőktől kapunk. Az ajándékba kapott dokumentumok többnyire gyűjtőkörünkbe illenek, és ha rendelkezünk belőlük már példánnyal, akkor is elkelnek a gyűjteményben. Sokkal több problémánk van a magánfelajánlásokkal. Amennyiben számunkra érdektelen dokumentumokat szeretnének adni, bármilyen tapintatosan is utasítjuk el a felajánlásokat – megköszönve a gesztust –, vagy ajánljuk fel továbbító szerepünket, az adakozók nehezen értik meg, miért nem tartunk igényt olyan könyvekre, amelyek nekünk is megvannak – gyakran több példányban is –, és nem olvassák őket, vagy éppen az adott művek nem illenek gyűjtőkörünkbe. Egy alkalommal az egyik adományozó meg is jegyezte: „De jól megy a könyvtárnak, hogy még az ingyen könyveket sem fogadja el!”

Gyarapodásunk jelentős része vétellel történik. Vásárlásaink 90 százalékát a KELLŐ-nál bonyolítjuk le. Könyveket ritkán veszünk máshol, ha erre mégis sor kerül, a következő források jönnek számításba: helybeli és székesfehérvári könyvesboltok, Kódex Könyvárúháza, valamint néhány kiadó (Babits, Kossuth stb.), amelyekkel régóta jó kapcsolatban állunk. A nem hagyományos dokumentumokat általában szaküzletekben és a kiadóknál (Kossuth, Arcanum stb.) szerezzük be. Bár vásárlásaink zöme a KELLŐ-nál történik, a könyvpiac kínálatáról minden lehetséges módon próbálunk tájékozódni (kiadói és terjesztői katalógusok, szórólapok, folyóiratok, tv-műsorok könyvajánlói, olvasói javaslatok, *Könyvvilág*, *Könyvpiac*

stb.), és az érdeklődésünkre számot tartó kiadványok adatai – amennyiben nem vesszük meg – a kívánságkatalogusba kerülnek.

A könyvpiacról legátfogóbb tájékoztatást az *Új Könyvek* című állománygyarapítási tanácsadó nyújt. A kiadványt, megérkezése után először a feldolgozó könyvtáros nézi át, majd ellátja „egyezményes jelekkel”, amelyekkel a többieket informálja a könyvvel kapcsolatos tudnivalókról. Amint ő végzett, valamennyien áttekintjük, és megjelöljük az általunk beszerzésre javasolt műveket. Amikor mindenki átrágtta magát a jegyzéken, közösen beszéljük meg – tételenként –, hogy végül is mely könyveket rendeljük meg. Amelyik könyvet a többség megvásárlásra javasolja, azzal nem sok teendőnk van, esetleg a példányszámban kell meg egyezni. Amelyiknél viszont nem egyértelmű az igény, ott az az álláspont győz, amelyik mellett jobb érvek szólnak. (Mivel kevesen vagyunk, a szabadságok, szabadnapok miatt gyakorlatilag mindenki csinál mindent, így elég jól átlátjuk egymás munkaterületét, és hatékonyan tudunk segíteni egymásnak.)

A beszerzendő lista kialakulása után következik csak a hasonlítás, hiszen nálunk eleve kiesnek bizonyos kiadványok gyűjtőkörünknel és anyagi lehetőségeinknel fogva, így felesleges lenne az egész ÚK behasonlítása. Ezt a műveletet számítógéppel végezzük, ugyanis állományunk 95 százalékának számítógépes feldolgozása megtörtént. A feladatot gyorsan végre tudjuk hajtani, és csak a megrendelés és feldolgozás alatt álló könyvek listáját kell áttekinteni hágyományos módon. A behasonlítás során a lista tovább szelektálódik. A dolgok eddig a pontig többnyire simán mennek, a drámai pillanatok akkor következnek be, amikor kiszámoljuk, hogy a beszerzésre javasolt könyvek mennyibe kerülnek. Sajnos, általában jóval nagyobb a végösszeg, mint amennyit megengedhetünk magunknak, ezért újra sorra kell venni a lista tételeit, és addig kell szűkíteni – mellékgyűjtőkörbe tartozó könyvek, lektűrök kihúzásával, példányszám-csökkentéssel –, amíg elfogadható lesz a végösszeg. Ezután következik a megrendelés.

Mivel gyarapodásunk jelentős része vásárlással történik, nem kerülhetők meg az anyagi kérdések sem. Beszerzési keretünk több összetevőből áll. Legjelentősebb tétel az önkormányzat által a könyvtár költségvetésében állománygyarapításra biztosított összeg, amely 2003-ban 1 700 000 Ft volt, idén pedig 2 560 000 Ft. A másik fontos forrás az érdekeltségnövelő állami támogatás, amely 350–500 ezer Ft között mozog, azonban 2004-ben jóval kevesebb volt a korábbi években megszokottnál. Jelentős tényező volt – sajnos, múlt időben – áfa-visszatérítési lehetőségünk, amelyre 2004 januárja óta nincs mód, és amely 400 000 Ft körül mozgott. Ez a rendelkezés nagyon érzékenyen érinti a könyvtárat, különösen annak ismeretében, hogy pályázati kiírások sem születtek az állománygyarapítás témakörében az utóbbi években (legalábbis általunk megpályázható). Az állandóan növekedő dokumentumárak mellett nagy szükség lenne a költségvetési kereten és az érdekeltségnövelő állami támogatáson kívüli forrásokra is. Ennek az igénynek az alátámasztására szolgáljon néhány számadat: 1989-ben az enyingi könyvtár 892 db dokumentummal gyarapodott, 87 720 Ft-értékben, 2003-ban 1307 darabbal, 2 474 000 Ft-értékben. A darabszám 1,46-szorosára nőtt, a beszerzett könyvek értéke 28,2-szeresére. 1989-ben az ÚK 2441 tételt ismertetett, 2003-ban 8279-et. A kínálat növekedése is figyelemre méltó (3,39-szerese), és akkor még azokat a kiadványokat számba sem vettük, amelyeket az ÚK nem ismertet.

Állománygyarapításunk jellegzetessége az egypéldányos beszerzés. A könyvpiac széles – egyre bővülő – kínálatából csak elvétve tudunk egy-egy kiadványból két vagy több példányt vásárolni.

A dokumentumok magas ára, anyagi lehetőségeink korlátozottsága, és az ebből következő egypéldányos beszerzés egyaránt közrejátszik abban, hogy könyvtárunk prézensz állománya az utóbbi években aránytalanul megnőtt. Sajnos, egyre gyakrabban fordul elő, hogy a könyvek nemcsak tartalmuk, hanem magas áruk miatt is bekerülnek ebbe a védett állományrészbe.

Alapos, körültekintő munkát igénylő feladat az állománygyarapítás, mégis a könyvtárosok jelentős része szívesen végzi, ellentétben az állományapasztással.

Az állományapasztás okai – mint tudjuk – különfélék lehetnek. A kényserűségből történő selejtezés (elhasználódás, hiány) egyértelmű, és más közművelődési könyvtárakkal összehasonlítva semmi jellegzetességet nem mutat könyvtárunk, ezért erre nem térek ki. A továbbiakban csak a tervszerű állományapasztásról szólnék.

A tervszerű állományapasztás során kivonjuk az állományból azokat a dokumentumokat, amelyek nem tartoznak a könyvtár gyűjtőkörébe (téves gyarapítás, gyűjtőkör-módosulás), tartalmilag elavultak, nem megfelelő a hasznátságuk. Nagyon nehéz azt is megállapítani egy dokumentumról, hogy elavult-e, de az igazi „hóhérmunka” annak eldöntése, hogy az olvasói igény csökkenése, megszűnése miatt selejtezzük-e a dokumentumot. Különösen a kortárs szépirodalmi alkotások esetén van nehéz helyzetben az ember. Engedjék meg, hogy ennek kapcsán elmondjak Önöknek egy történetet. 2002-ben, amikor Kertész Imre megkapta az irodalmi Nobel-díjat, az volt az első teendőm, hogy megnézzem, mely művei vannak meg könyvtárunkban. Örömmel tapasztaltam, hogy nem csak a *Sorstalanság*. Ugyancsak megdöbbenem azonban, amikor a könyvkártyáról megtudtam, hogy az 1975-ben megjelent *Sorstalanságnak* összesen öt olvasója volt (25 év alatt!), három 1976-ban, egy 1978-ban és egy 1980-ban. Aztán huszonkét év érdektelenség. Ha a szakirodalmi ajánlásokat tekintjük – az ellenőrzést megelőző két évben nem használták, ezért fölös példánynak minősül –, akkor már néhányszor selejteznünk kellett volna, nemcsak ezt a regényét, de a többi meglévőt is. Ez az eset is alátámasztja, hogy a tervszerű állományapasztás mennyire felelősségteljes, nehéz munka. Ha szigorúan ragaszkodtunk volna az ajánlásokhoz, ma szégyenkezhetnénk, hogy egy Nobel-díjas író műveit selejteztük ki a gyűjteményből.

E kitérő után néhány számadat segítségével szeretném bemutatni az enyingi könyvtár tervszerű állományapasztási gyakorlatát. A legnagyobb arányú apasztás a rendszerváltozás utáni években történt. 1989–1991 között három alkalommal összesen 4653 állományegységet selejteztünk. Ha figyelembe vesszük, hogy 1989-ben 29 383 állományegységből állt gyűjteményünk, elég radikálisnak tekinthető (közel 16 százaléknyi) az apasztás. Állományapasztás ezután is volt minden évben, de nagyobb arányú tervszerű apasztás csak 1998–2000 között történt, három alkalommal, 792 állományegységet töröltünk a gyűjteményből. Azóta jelentősebb apasztásra idén került sor, a dokumentumok vonalkódozásával egyidejűleg. Ez a munka jelenleg is folyamatban van, át fog húzódni 2005-re is, így számadatokkal még nem szolgálhatok.

Sokkal egyszerűbb a helyzet az újságok, folyóiratok selejtezésénél. Mivel minimális raktártérrel rendelkezünk, az újságokat három kategóriába soroljuk, s en-

nek alapján egy, kettő vagy három évig őrizzük őket. A tárolási idő lejárta után kiárusítjuk a régi számokat, az eladhatatlanokat papírgyűjtéskor az iskolások kapják meg.

Végezetül még egy fontos dolgot szeretnék megemlíteni. Mind állománygyarapítási, mind állománypasztási munkánkat megkönnyíti a tudat, hogy az ODR létrejött, a könyvtárközi kölcsönzés lényegesen gyorsabbá, hatékonyabbá vált az utóbbi években. Ha bizonyos dokumentumokat nem tudunk beszerezni, másokat esetleg elhamarkodottan selejtezzük, akkor is van hova fordulnunk, és az olvasó kérése nem marad kielégítetlen. Különösen a megyei könyvtárral való együttműködésünk nagyon jó, lelkiismeretes, gyors munkájukat ezúton is szeretném megköszönni.

Rideg Lászlóné

Az Országos Idegennyelvű Könyvtár műfordítás-adatbázisa

Az Országos Idegennyelvű Könyvtár (OIK) jelenleg két bibliográfiai adatbázist épít. A nemzetiségi adatbázist nemrég Komáromi Sándor ismertette a 3K-ban,¹ ezúttal a műfordítás-adatbázis bemutatására kerül sor.

Az OIK feladatai közé tartozik a világirodalom gyűjtése, termésének számavétele, megismertetése. Ebbe a feladatkörbe tartozik a világirodalom magyar nyelvű befogadásának dokumentálása is. A műfordítás-adatbázis a magyar nyelvű időszaki kiadványokban megjelenő műfordításokat tartalmazza, ezáltal – ahogyan Murányi Péter doktori disszertációjában is megállapította² – egyedi szerepet tölt be a bibliográfiai adatbázisok között.

A műfordítás-adatbázis „gyökereit” az OIK (korábban Állami Gorkij Könyvtár) világirodalmi dokumentációs rendszerében találhatjuk meg.³ A katalóguscédulákon megvalósuló feltárás 1968-ig nyúlik vissza. Kezdetben még nagyobb forráskörrel indult a munka, a '70-es években az antológiák analitikus feltárása is napirenden volt. (Ez a tevékenység nemcsak a könyvtár életében töltött be jelentős szerepet, hanem műhelymunkaként összefonódott a *Világirodalmi Lexikon* szócikkeinek elkészítésével.) A folyamatos közreadás 1975-től indult – részlegesen – az ÁGK által kiadott *Világirodalmi Híradóban*, majd teljesebben a kartonformátumú *Műfordítás-bibliográfiában* (1982–1986). A következő években szünetelt ugyan a publikálás, de a cédulakatalógus folyamatosan épült. A közvetlen számítógépre vitel az 1992-es tárgyévtől indult, majd retrospektíve 1987-ig készült el. A számítógépesítés és a szoftverproblémák gyermekbetegségeinek leküzdése után,⁴ 1999-ben a műfordítás-adatbázist megjelenítettük CD-n (a nemzetiségi adatbázissal együtt).⁵ 2001-től új korszakot hozott az adatbázis hasznosításában az internetes hozzáférési lehetőség (www.oik.hu). Jelenleg 24 800 rekordot tartalmaz.

A műfordítás-adatbázis építését a Nemzetiségi és Dokumentációs Osztály végzi. A forráskör kiterjed minden olyan hazai és határainkon túli magyar nyelvű

periodikumra, amely műfordítást tartalmazhat. Ez a célkitűzés. Gyakorlatilag szemlézzük az OIK-ban meglévő anyagot, és igyekszünk az OSZK-ban kiegészítő gyűjtést végezni. Mindeközben küzdünk a folyóirat-hozzáférés szokásos nehézségeivel, a hiányzó lapszámok, a kötetzeti várakozás problémakörével. Az eredmény, sajnos, nem lehet teljes, de törekvő munkával, folyamatos kiegészítésekkel a cél közelébe kerülhetünk.

Az adatbázis építésének minden gondja természetesen nem múlik el a forrásdokumentum kézbevételeivel. Az adatfelvétel sokszor már a kiindulópontnál dilemma elé állítja a szemlélőt. Először is eldöntendő, mit nevezünk műfordításnak. Az adatbázisba felvesszünk minden szépirodalmi jellegű művet. A publicisztika terén elhagyjuk a közéleti írásokat, az esszé esetében a tudományos jelleg a háttérrel; mindkét területen azonban – főként az előbbinél – kivétel tehető a jelentős szépirodalmi munkásságot felmutató szerző esetében. Ez az elv érvényesül a rövid terjedelmű, nehezen besorolható műfajú írások (pl. feljegyzések) megítélésakor is. Rögzítjük továbbá a népköltészeti alkotások fordításait is.

A műfordítások közül azonban mégsem vesszük fel mindent, az újdonság szempontjából is mérlegre tesszük. Az alkalmi újraközléseket nem rögzítjük (könyvben már korábban megjelent alkotásokat; kivéve ha összehasonlításként van jelen – más, új fordítás[ok] mellett –, utalva az összefüggésre). Amennyiben a fordító ugyanazt a munkáját több folyóiratban is közölte, csak az elsőt vesszük fel, és ennél a rekordnál megjegyzéssel utalunk a további megjelenési adatokra (ez az elv nem kezdettől fogva érvényesült, így némelyik újraközlésről külön rekord található). 1998-ban módosult a versek és egyéb rövid műfajok rögzítése is: az addigi címesoportosítást (egyetlen közlési egység több egyedi szöveg esetében) felbontottuk, ezt visszamenőlegesen is elvégeztük, tehát minden vers külön rekordot kapott; csak kivételesen, indokolt esetekben élünk halmazközléssel (például versciklus, illetve sok, nagyon rövid szöveg).

A cím-, szerzői és forrásadatokon kívül lehetőség szerint megadjuk a mű eredeti címét is, részközlés esetén pedig a teljes mű címét. Sajnos, ritka a gondos szerkesztő, aki a fordítás közlésekor megköveteli az eredeti cím feltüntetését is. Az eltérő fordítói megoldások miatt azonban a különböző magyar nyelvű fordítások gyakran csak az eredeti cím alapján azonosíthatók. Kevesebb alkalommal, de ha tudjuk, megadjuk a fordított szöveg eredeti forrásdokumentumának adatait is. Jelezzük továbbá, ha a közléskor a műfordítás a magyaron kívül párhuzamosan eredeti vagy más nyelven is olvasható. Tárgyi melléktételként szerepeltetjük a „híres embert”, ha róla szól a műalkotás, vagy ajánlásban szerepel a neve (például A. Ahmatova 7; J. S. Bach 15; P. Brueghel 4; Dante 10, Petőfi S. 7 találati rekord).

A tárgyszavazást a Komáromi Sándor által kialakított rendszer⁶ szerint alkalmazzuk. Két alapeleme a nyelvi–földrajzi, illetve a műfaji tárgyszó. Minden rekord kötelezően kap nyelvi tárgyszót. Amennyiben ez egybeesik az ország szerinti elnevezéssel, nem járul hozzá földrajzi tárgyszó (pl. német irodalom), ha különbözők, akkor még földrajzi tárgyszót is kap, és a nyelvi jelzővel bővül a szövegrész (pl. német nyelvű irodalom, Ausztria). Az Egyesült Királyság irodalmát alkotmányos részenként osztottuk fel: angol irodalom, illetve angol nyelvű irodalom, Észak-Írország vagy Skócia vagy Wales. Párhuzamos nyelvi besorolást kaptak a több nyelven alkotó írók (például V. Nabokov). Kötelező a műfaji tárgyszavazás is; legalább egy, esetenként több tárgyszóval (például elbeszélés, illetve költészet, szonett).

Az adatbázis építése 2005 nyarától a Huntéka könyvtári rendszer segítségével folytatódik. A Huntéka a jelenlegi SRLIB-nél magasabb szintű szolgáltatást fog nyújtani. Biztosítja a böngészési lehetőségeket és az összetett keresés változatait, remélhetően, maradéktalanul kielégíti a felhasználói elvárásokat.

A műfordítás-adatbázist nemcsak az irodalomtudomány kutatói vagy a felsőoktatásban résztvevők hasznosíthatják. A leglátványosabb szerepet a Nobel-díj odaítélésekor tölti be, amikor az OIK rögtön szolgáltatja a nagy sajtónyilvánosságot kapó díjazottnak az időszaki kiadványokban megjelent művei adatait. (A napi- és hetilapok, úgy tűnik, még nem tudnak erről a lehetőségről.) Adatbázisunk az irodalmi folyóiratok szerkesztőinek is ajánlható előzetes tájékoztatóként, mert az olykor olykor leírt közlés, miszerint az adott szerzőtől magyar nyelvű fordítás most először olvasható, már többször tévedésnek bizonyult. Antológiák vagy irodalmi műsorok összeállítói a címszavas kereséssel könnyedén kaphatnak tematikus halmazokat (például évszakok, hónapok stb.). Mindenki megtalálhatja kedvenc szerzőjének (érthetjük ezen a fordítót is!) legújabb magyar nyelven olvasható munkáit. Végül még egy érdekesség: a kulturális emlékévhöz kapcsolhatjuk, hogy nemrég valaki lefordította József Attila német nyelven írt versét, a *Wolkét*, *Felhő* címmel. Hogy ki fordította, és hol jelent meg? Megtudhatják az OIK műfordítás-adatbázisából.

Természetesen az elégedettség még nem töltheti el az adatbázis építőit. Távoli céljaink között szerepel az 1987 előtti (részben már számítógépre vitt) cédulakatalógus-anyag felvitele. Kívánatos lenne az azonosíthatóságot elősegítő eredeti címek további felkutatása. Igyekszünk szemmel tartani a gyorsan változó időszaki sajtót a forráskör aktualizálása céljából. Állandóan sürgető feladat a naprakészség elérése. Az elvégzendő munka nagysága ellenére és mellett azt biztosan állíthatjuk, hogy az OIK műfordítás-adatbázisa a világirodalom magyar nyelvű befogadásának nélkülözhetetlen bibliográfiai adatbázisa.

JEGYZETEK

- 1 Komáromi Sándor: Az Országos Idegennyelvű Könyvtár nemzetiségi bibliográfiai adatbázisa. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 2004/7. 32–35. p.
- 2 Murányi Péter: A magyar időszaki kiadványok cikkei a magyar és a külföldi bibliográfiai adatbázisokban. Bp.: ELTE BTK, 2004. (Doktori disszertáció)
- 3 Komáromi Sándor: Világirodalmi dokumentációnk rendszere. In: Az Állami Gorkij Könyvtár Évkönyve 1986. Bp.: ÁGK, 1988. 53–58. p.
- 4 Horváth István: A számítógépesítés állomásai. In: Az Országos Idegennyelvű Könyvtár Évkönyve 2002. Bp.: OIK, 2002. 50–60. p.
- 5 Az Országos Idegennyelvű Könyvtár adatbázisai. Nemzetiségi adatbázis 1992–1997. Műfordítás adatbázis 1987–1997. Bp.: OIK, 1999. (CD-ROM)
- 6 Komáromi Sándor: Műfordítások analitikus feltárása az Országos Idegennyelvű Könyvtárban. = Könyvtári Figyelő, 1996/3. 427–429. p.

Dörgő Tibor